

ЮВІЛЕЇ

УДК 378.4(477. 74):631.4:911

DOI: 10.18524/2303–9914.2022.2(41).268763

А. О. Буяновський, канд. геогр. наук, доц.,

Є. Н. Красеха, д-р біол. наук, проф.,

В. І. Тригуб, канд. геогр. наук, доц.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна
grunt.ggf@onu.edu.ua

КАФЕДРИ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ, ҐРУНТОЗНАВСТВА І ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ ОДЕСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – 55!

В структурі Одеського університету імені І. І. Мечникова в 1967 році була створена кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів (з 2017 р. – географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру), основними завданнями якої було визначено вивчення сучасних ґрунтоутворних процесів у чорноземах степової зони, головно в умовах зрошення та дренажу, та картографування ґрунтів і земель з метою раціоналізації їх використання. У зв'язку з 55-річчям функціонування кафедри в університеті в пропонованій публікації висвітлено історію становлення та розвитку кафедри, основні напрямки та здобутки освітньої та науково-дослідницької діяльності.

Ключові слова: кафедра географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 55-річчя, історія становлення, освітня і науково-дослідницька діяльність.

Про історію створення кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів на геолого-географічному факультеті Одеського університету імені І. І. Мечникова, особистість засновника кафедри Гоголева І. М. і його роль в становленні і розвитку ґрунтознавчо-географічних наукових напрямків зазначеної кафедри є чимало публікацій (Біланчин, 2017; Красеха & Біланчин, 2019; Красеха, 2012; Черкез та ін., 2010; Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2013; Позняк & Тригуб, 2009; Тригуб, Біланчин & Попельницька, 2017; Цуркан, Буяновський, Красеха & Попельницька, 2021; Буяновський, Красеха & Цуркан, 2021). Незважаючи на перманентну невизначеність майбутнього розвитку, в умовах суттєвого недофінансування, кафедра продовжує розвиватися,

розширюючи коло започаткованих раніше ґрунтознавчо-географічних наукових проблем. В запропонованій публікації коротко надається аналіз досягнень та наукових надбань кафедри за 55-ти річний період її існування.

У травні 1967 року в структурі геолого-географічного факультету Одеського університету була відкрита кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів. Кафедра була створена на базі факультетської лабораторії ґрунтознавства і науково-дослідної групи ґрунтознавства і ерозії ґрунтів (керівник – доц. Бракін С. С.) та кабінету геодезії, топографії і картографії (завідувачка – доц. Ізмайлова Н. В.). Засновником кафедри та її подальшим керівником на протязі майже чверті століття був доктор сільськогосподарських наук, професор Гоголев Іван Миколайович. Основним завданням новоствореної кафедри визначено було організацію досліджень ґрунтів степової зони півдня України у зв'язку із великомасштабною іригацією земель та необхідністю підготовки фахівців відповідної кваліфікації. Одночасно, при кафедрі була організована ґрунтознавча експедиція для забезпечення виконання наукових та науково-виробничих досліджень і робіт. У зв'язку з необхідністю вивчення сутності процесів ґрунтоутворення у чорноземах півдня України при зрошенні, у 1971 р. при кафедрі ґрунтознавства і географії ґрунтів було відкрито проблемну науково-дослідну лабораторію географії та охорони ґрунтів чорноземної зони (ПНДЛ-4) ОНУ. У 2017 році, у зв'язку з ліквідацією та реорганізаціями кафедр на факультеті, кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів отримала нову назву – географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру. Основними науковими напрямками досліджень кафедри та проблемної лабораторії залишаються актуальні проблеми ґрунтознавчо-географічної науки і практики на півдні нашої держави.

55-ти річна історія становлення і розвитку кафедри безумовно потребує систематизації, осмислення аналізу діяльності, здобутків та подальших перспектив. Саме аналіз та осмислення історії становлення, основних здобутків науково-дослідницької діяльності впродовж цього періоду і є метою запропонованої публікації. При її написанні використано документи, фондові та архівні матеріали з історії становлення та розвитку кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів (в подальшому – кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру), ПНДЛ-4 ОНУ за весь період їх функціонування. Для досягнення поставленої мети застосовано традиційні усталені наукові методи й підходи історико-географічних досліджень – географічний (порівняльно-географічний), в якому зроблено акцент на здобутки кафедри з точки зору хорологічної (просторової) парадигми та історико-дослідницький, в якому поєднано принципи історичного і аналітичного осмислення минулого та отриманих впродовж цього періоду результатів і здобутків.

Як зазначалось вище, кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів в Одеському університеті створена у травні 1967 року. Засновником та першим завідувачем кафедри був доктор с.-г. наук, професор Гоголев І. М. З 1995 р. по 2020 р. кафедру очолював його учень і послідовник – канд. геогр. наук, доцент Біланчин Я. М. З 2020 р. і по теперішній час цю посаду займає канд. геогр. наук, доцент Буяновський А. О.

Освітня діяльність кафедри та підготовка фахівців розпочалася буквально з перших днів. З першого року функціонування кафедри проф. Гоголев І. М. насамперед організовує навчання студентів та підготовку науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації. В рамках спеціальності «Географія» здійснювалась підготовка фахівців кваліфікації «Ґрунтознавець-географ» зі знанням основ землеустрою і земельного кадастру.

В той же час, під науковим керівництвом проф. Гоголева І. М., започаткована підготовка аспірантів за географічною спеціальністю 11.00.05 – біогеографія та географія ґрунтів і захист кандидатських, а в подальшому й докторських дисертацій з цієї спеціальності. Під науковим керівництвом Івана Миколайовича, а в останні десятиріччя і доцентів кафедри Біланчина Я. М., Жанталає П. І. та Тригуб В. І. підготовлено 3 докторів і 17 кандидатів наук.

З 1996–1997 навчального року кафедра забезпечує ступеневу підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», а з 2000–2001 навчального року – і «магістр». Продовженням цього напрямку освітньої діяльності стало відкриття в сучасних реаліях вищої школи України освітньо-професійної програми (ОПП) «Землекористування і оцінка земель» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія», за якою кафедра є випусковою. Окрім цієї освітньої програми кафедра є також випусковою для спеціальностей 014.07 «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) та 106 «Географія» другого (магістерського) рівнів вищої освіти за відповідними ОПП. Окрім вище указаних ОПП, колектив кафедри забезпечує низку обов'язкових і вибіркових компонент для студентів факультету та університету за спеціальностями 103 «Науки про Землю», 106 «Географія», 091 «Біологія», 242 «Туризм», 206 «Садово-паркове господарство» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Нині штатний розпис колективу кафедри складається з посади завідувача (канд. геогр. наук, доцента Буяновського А. О.), двох професорів (докт. біол. наук, професора Красехи Є. Н., канд. геогр. наук, доцента Тортика М. Й.), доцентів (канд. геогр. наук, доцента Тригуб В. І., канд. геогр. наук Попельницької Н. О., канд. пед. наук Адобовської М. В.). Освітній процес також забезпечують фахівці кафедри (Аргірова Г. М., Бойченко К. А., Кічук Л. І.). Наразі у структурі кафедри – навчальна лабораторія хімічного аналізу ґрунтів і вод; навчальна лабораторія – комп'ютерний клас геоінформаційного забезпечення дисциплін топографо-картографічного та землевпорядного циклів; кабінет геодезії, топографії, картографії та землеустрою; кабінет біогеографії та географії ґрунтів.

Удосконаленню фахової підготовки випускників кафедри за спеціальністю «Географія» сприяє проходження ними виробничих практик у науково-виробничих та проектно-вишукувальних партіях і організаціях (Інститут землеустрою УААН, обласні центри «Облдержродючість» (нині – Інститут охорони ґрунтів України), гідрогеолого-меліоративній експедиції та партії (нині – відокремлений підрозділ Басейнового управління водних ресурсів річок Причорномор'я та Нижнього Дунаю «Причорноморський центр водних ресурсів та ґрунтів»), управліннях земельними ресурсами, кадастрових центрах тощо), а за спеціальністю «Середня освіта (Географія)» – у закладах загальної середньої освіти регіону.

Як зазначалося, з метою створення науково-дослідницького підрозділу кафедри, за активності проф. Гоголева І.М. у 1971 р. було відкрито проблемну лабораторію. Основним завданням лабораторії було визначено вивчення сучасних ґрунтоутворних процесів у чорноземах степової зони, головню в умовах зрошення та дренажу. Одночасно, поряд з дослідженнями впливу зрошення на чорноземи півдня України, започатковано проведення великомасштабних досліджень і картографування ґрунтів та обґрунтування заходів з раціоналізації їх використання і охорони. Завідувачі проблемної лабораторії в різні роки – старший науковий співробітник Турус Б.М., кандидати наук Сухорукова Г.С., Цуркан О.І., Буяновський А.О. Незмінним науковим керівником лабораторії до 1996 р. був проф. Гоголев І.М., в наступні роки – проф. Красеха С.Н.

В 1970-х роках було створено філіал кафедри при Одеській гідрогеолого-меліоративній експедиції (керівник експедиції та філіалу кафедри – професор Баср Р.О., в подальшому – А.І. Кожушко, А.А. Кугут). Основним завданням філіалу було і є на тепер проведення сумісних (кафедрою, ПНДЛ-4 та експедицією) досліджень впливу зрошення водами різної іригаційної якості на властивості і продуктивність ґрунтів регіону та обґрунтування агро-меліоративних заходів з попередження і ліквідації його негативних (деградаційних) наслідків. Одночасно філіал слугує базою виробничих практик студентів кафедри в реальних умовах організації і проведення моніторингу ґрунтів і земель масивів зрошення. Нині філіал являє собою відокремлений підрозділ Басейнового управління водних ресурсів річок Причорномор'я та Нижнього Дунаю «Причорноморський центр водних ресурсів та ґрунтів» (Біланчин, 2017; Красеха & Біланчин, 2019).

Ґрунтознавча експедиція по суті функціонувала при кафедрі з початку заснування і до 1992 року. Експедиційні роботи і дослідження за основними науково-виробничими напрямками проводились до 1992 року включно на територіях колишнього Радянського Союзу (на території України, Центрального Казахстану та Російської Федерації). Очолювали експедицію в різні роки доценти І.М. Волошин, С.Н. Красеха, наукові співробітники Б.М. Турус, Н.І. Тюремін, В.П. Нетребов та ін. Загальна площа виконаних ґрунтових досліджень перевищує 6 млн. га. У 80-ті роки минулого сторіччя також досліджувались можливості рекультивативної відвалів алювіального походження після проходження драги в районах відкритого видобування золота дражним методом у Магаданській області (Біланчин, 2017; Красеха & Біланчин, 2019; Позняк & Тригуб, 2009; Цуркан, Буяновський, Красеха & Попельницька, 2021).

За роки плідної діяльності ґрунтознавчої експедиції при ПНДЛ-4 сформувався колектив висококваліфікованих спеціалістів – ґрунтознавців, хіміків-аналітиків, картографів (Л.О. Уманченко, В.І. Тюремін, Н.І. Тюремін, С.Ф. Голембієвська, Н.І. Тимофієва, Т.Н. Хохленко, С.Я. Блінштейн, В.П. Мурсанов, О.І. Сухоставський, В.В. Підковиркін, Ю.І. Загоруйко, В.А. Авчінніков, І.М. Грачов, В.О. Кливняк, М.С. Яременко, Ю.Г. Бойко, Т.П. Гладищенко, В.В. Скуратовський, Г.С. Сухорукова, Н.І. Вардіашвілі, Ю.В. Михальченко, Л.П. Кравчик, В.П. Бурлака, Л.М. Гошуренко, Г.В. Шевцова, О.Л. Августовська, Л.О. Овчиннікова, Г.М. Аргірова, В.Ф. Кугут, Н.Т. Козьміна, Г.О. Горенко, М.О. Мазін, А.М. Шашеро, І.В. Баташова, О.М. Шишова, О.Ю. Єрастова

та ін.) (Біланчин, 2017; Позняк & Тригуб, 2009; Цуркан, Буяновський, Красеха & Попельницька, 2021). За період роботи ґрунтового-географічної експедиції в різних регіонах укладено великомасштабні ґрунтові карти, картограми агро-виробничих груп, написано агроґрунтові нариси з детальною характеристикою ґрунтів і ґрунтового покриву господарств різної форми власності, розроблені рекомендації щодо використання і охорони ґрунтів і земель. Матеріали багаторічних ґрунтового-географічних досліджень узагальнено в низці монографій: «Почвенный покров таежных ландшафтов Сибири» (Красеха, Корсунов & Ведрова, 1988), «Пространственная организация почвенного покрова» (Корсунов & Красеха, 1990), «Методология почвенных эколого-географических исследований и картографии почв» (Корсунов, Красеха & Ральдин, 2002), «Картографування ґрунтового покриву» (Позняк, Красеха & Кіт, 2003), «Педосфера Землі» (Корсунов & Красеха, 2010).

Традиційними для колективу кафедри та ПНДЛ-4 є дослідження впливу зрошення на ґрунти півдня України, які проводилися (і проводяться на тепер) за наступними напрямками:

– вивчення впливу низькомінералізованих вод рік Дунаю, Дніпра, Дністра і Південного Бугу та вод підвищеної мінералізації озер-водосховищ Сасик, Китай і Ялпуг на властивості і продуктивність ґрунтів (Я. М. Біланчин, С. П. Позняк, І. М. Волошин, Т. Н. Хохленко, П. І. Жанталай, М. Й. Тортик, В. П. Мурсанов, Г. С. Сухорукова, О. І. Сухоставський, С. Я. Блінштейн, В. І. Тригуб, В. А. Сич, О. І. Цуркан, А. О. Буяновський, М. С. Яременко, Л. М. Гошуренко та багато інших);

– використання стічних вод міст Причорномор'я для зрошення та їх вплив на властивості й речовинний склад чорноземів (Б. М. Турус, Ю. В. Михальченко, Л. В. Мойсєєва, Т. М. Кривицька, П. І. Жанталай та інші) (Біланчин & Красеха, 2016; Цуркан, Буяновський, Красеха & Попельницька, 2021).

Уже з перших років існування кафедри, експедиції та ПНДЛ-4 на більшості зрошувальних систем півдня України було організовано мережу науково-дослідних ділянок і стаціонарів дослідження впливу водами різної іригаційної якості на ґрунти і ландшафти загалом, тенденцій і закономірностей їх подальшої еволюції. На стаціонарах, крім систематичних режимних ґрунтового-генетичних досліджень, проводились лабораторно-польові та виробничі дослідження з вивчення різних способів обробітку ґрунту, норм, форм і способів внесення мінеральних та органічних добрив, розробка прийомів хімічної меліорації зрошувальних вод і ґрунтів (Біланчин, 2017; Позняк & Тригуб, 2009; Буяновський, Цуркан & Красеха, 2021).

На той же час припадає започаткування досліджень територій, прилеглих до магістральних та міжгосподарських каналів (Північно-Кримського, Каховського, Інгульцького та Краснознаменського), в результаті яких було встановлено особливості формування структур ґрунтового покриву, зокрема під впливом іригаційно-ґрунтових вод, основні чинники розвитку ґрунтоутворювальних процесів та засолення ґрунтів (Гоголев та ін., 1989).

За результатами багаторічних досліджень впливу зрошення на ґрунти і ландшафти в цілому масивів зрошення було встановлено генетичну сутність негативних наслідків зрошення чорноземів, обґрунтовано і впроваджено в практи-

ку рекомендації щодо запобігання негативних змін в ґрунтах при зрошенні та ліквідації їх наслідків, систему заходів з охорони ґрунтів масивів зрошення та підвищення їх родючості. В першу чергу – це поліпшення іригаційної якості поливних вод та оптимізація режиму зрошення, гіпсування ґрунтів уже з першого року зрошення, обґрунтування технології обробітку ґрунтів масивів зрошення і раціональної структури сівозмін, системи удобрення тощо (Біланчин, 2017; Красєха, 2012; Позняк & Тригуб, 2009).

Результати багаторічних досліджень впливу зрошення на властивості і родючість чорноземів відображені в монографіях, численних наукових публікаціях, охоронних документах на об'єкти права інтелектуальної власності, науково-практичних і навчально-методичних рекомендаціях тощо. Серед найважливіших підсумків – монографії: «Орошение на Одессине. Почвенно-экологические и агротехнические аспекты» (Гоголев та ін., 1992), «Зрошувані землі Дунай-Дністровської зрошувальної системи: еволюція, екологія, моніторинг, охорона, родючість» (Біланчин та ін., 2001), «Фтор у чорноземах Південного Заходу України» (Тригуб & Позняк, 2008), «Професор Іван Гоголев» (Позняк & Тригуб, 2009), «Науки про Землю в Одеському (Новоросійському) університеті» (Черкез та ін., 2010). У 1989 році опублікована за матеріалами досліджень методика організації і ведення ґрунтово-екологічного моніторингу зрошуваних земель чорноземної зони (Гоголев та ін., 1989).

У 1994–1995 роках співробітниками кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів та ПНДЛ-4 під керівництвом професора І.М. Гоголева у різних ландшафтно- і ґрунтово-меліоративних умовах регіону закладено дослідно-виробничу мережу стаціонарних ділянок довготривалого моніторингу ґрунтів Нижньодністровського, Дунай-Дністровського, Червоноярського, Ялпугського, Татарбунарського, Котловинського і Виноградівського (Болградського району Одещини) масивів зрошення та Мічурінської рисової системи. Для порівняння протікання процесів ґрунтоутворення були закладені ділянки стаціонарних спостережень в богарних умовах, що дало можливість оцінити стан ґрунтів в умовах зрошення та його відсутності, вивчити тенденції зміни показників та властивостей ґрунтів, розробити заходи щодо охорони, раціонального використання та підвищення їх родючості. На стаціонарних ділянках і по теперішній час в умовах реально існуючих в господарствах режимів зрошення, сівозмін та агротехніки періодично проводяться дослідження ґрунтів масивів зрошення півдня України (в т.ч. в умовах припинення зрошення в останні 20–25 років).

В 2009 році започатковано дослідження впливу на ґрунтові процеси в умовах півдня України перспективного, ресурсо- та енергозберігаючого способу поливу – краплинного зрошення. Досліджується вплив цього виду зрошення під овочеві культури та багаторічні насадження на речовинно-хімічний склад, властивості і родючість чорноземів південних Нижньодністровського масиву зрошення (Одеська область).

За результатами досліджень обґрунтовано концептуально-методичні засади моніторингу та оцінки сучасного агроеліоративно-ресурсного стану ґрунтів масивів зрошення півдня України, в т.ч. в умовах постіригаційної еволюції. Створена та постійно оновлюється інформаційна база даних «Родючість ґрунтів півдня України», яка є результатом збору і аналізу матеріалів ґрунтово-

екологічного моніторингу ґрунтів, оцінки їх стану і динаміки сучасних процесів у чорноземах масивів зрошення в різних агроеліоративних умовах (Красеха & Біланчин, 2019; Одеський національний університет, 2013). За результатами ґрунтово-моніторингових досліджень встановлені сутність, закономірності і тенденції сучасних ландшафтно-геохімічних і ґрунтоутворювальних процесів у чорноземах при зрошенні водами різної іригаційної якості, в т.ч. і в умовах припинення зрошення в останні 20–25 років. Розроблені основи агроеліоративної концепції зрошення чорноземів та екологічно безпечного землеробства в сучасних господарсько-еліоративних умовах масивів зрошення півдня України (Черкез та ін., 2010). Матеріали досліджень узагальнено в монографії «Чорноземи масивів зрошення Одещини» (Біланчин та ін., 2016).

Починаючи з 2003 року, співробітниками кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів та ПНДЛ-4 на острові Зміїний вперше започатковані дослідження ґрунтів і картографування ґрунтового покриву. Результати досліджень дають підстави класифікувати ґрунти острова як чорноземні. Матеріали досліджень узагальнено в монографіях «Острів Зміїний. Абіотичні характеристики» (Біланчин, Жанталай, Тортік & Буяновський, 2008) та «Географо-генетичні особливості ґрунтоутворення на острові Зміїний» (Леонідова & Біланчин, 2017).

Співробітниками кафедри і ПНДЛ-4 сумісно з науковцями та спеціалістами науково-педагогічних (зокрема нашого університету) і науково-виробничих закладів, установ та організацій, що базуються в нашому регіоні, проведено численні та проводяться нині вкрай актуальні та затребувані роботи і дослідження за проблематикою наукового підрозділу та кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру. В останні роки поряд з вивченням процесів деградації ґрунтів, тенденції розвитку яких все чіткіше указують на зростання масштабів та інтенсивності їх прояву, значна увага у проблематиці наукових досліджень кафедри і ПНДЛ-4 приділена вивченню ландшафтно-геохімічних умов, ґрунтів та процесів сучасного ландшафто- і ґрунтоутворення на узбережжях і привододільних територіях лиманів Північно-Західного Причорномор'я (Я. М. Біланчин, А. О. Буяновський, П. І. Жанталай, М. Й. Тортік, М. В. Адобовська, О. Є. Струцинська (Ходос), Н. О. Попельницька, М. С. Замбріборщ, М. С. Яременко, І. В. Задорожній, В. В. Решетов та ін.). За результатами досліджень в басейні Куяльницького лиману та в межах Хаджибейсько-Куяльницького міжлимання встановлено, що однією з причин нинішнього усихання Куяльницького лиману є суттєве зниження ролі ґрунтово-рослинного компоненту у формуванні гідрологічного режиму території.

Також значна увага при проведенні наукових досліджень кафедри і ПНДЛ-4 приділена питанням розробки, організації та ведення системи ґрунтово-екологічного моніторингу як на зрошуваних і богарних землях, так й урбанізованих земель міських і приміських територій, оцінці ґрунтів і земель. Основні результати організації та ведення ґрунтово-екологічного моніторингу висвітлені в численних наукових працях, зокрема І. М. Гоголева, Є. Н. Красехи, Я. М. Біланчина, О. І. Цуркан, М. Й. Тортіка, В. І. Тригуб, А. О. Буяновського та ін.

Під керівництвом та за безпосередньої участі доцента Тригуб В. І. впродовж останніх двох десятиріч проведено визначення вмісту фтору та важких металів в системі «природне середовище – людина»; започатковано дослідження

міських ґрунтів, проведено дослідження впливу транспорту і промислових підприємств на фізико-хімічні властивості ґрунтів м. Одеси та вміст в них важких металів, визначено основні джерела забруднення ґрунтів. В подальшому ці дослідження були продовжені аспіранткою Домусчи С. В. під керівництвом Тригуб В. І., за результатами яких планується захист дисертації. По суті зазначені дослідження є продовженням наукових ідей професора Гоголева І. М. та започаткування кафедрою нового напрямку наукових досліджень – екологічного ґрунтознавства.

У 2014 року аспіранткою кафедри Попельницькою Н. О. під науковим керівництвом доц. Тригуб В. І. започатковано дослідження історії становлення і розвитку ґрунтово-географічних досліджень у Північно-Західному Причорномор'ї. Детально і різнобічно проаналізовано матеріали проведених у XIX–XX століттях наукових досліджень і робіт А. І. Гроссул-Толстого, О. О. Шмідта, В. В. Докучаєва, О. Г. Набоких, Г. І. Танфільєва, І. М. Гоголева, Г. І. Швєбса та інших вчених, визначено їхню значимість у становленні і розвитку вітчизняної ґрунтознавчо-географічної науки і практики. Значну увагу приділено аналізу досліджень та оцінки стану ґрунтів і земель, що проводяться в останні десятиліття науковими та дослідницько-виробничими установами регіону.

До проведення наукових досліджень за проблематикою кафедри всі роки традиційно залучаються студенти, аспіранти і викладачі кафедр ґрунтознавства і географії ґрунтів та географії України, а з 2017 року – географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру ГГФ. Отримані матеріали досліджень використовуються для виконання випускних кваліфікаційних (дипломних) робіт студентів, підготовки наукових публікацій і дисертаційних робіт.

При кафедрі і лабораторії була створена професором Іваном Гоголевим і діє дотепер наукова школа «Ґрунтоутворювальні процеси в чорноземах степової зони України», яку нині очолює д-р біол. наук, професор Є. Н. Красєха. Результатом науково-дослідницької діяльності кафедри та ПНДЛ-4 слід вважати публікації більше 10 монографій та понад 500 наукових статей, навчально-методичних посібників і науково-практичних рекомендацій. Наразі для виконання важливих наукових досліджень залучені 2 доктори наук та 9 кандидатів наук, а також аспіранти, студенти кафедри та фахівці ПНДЛ-4. З 2020 року колектив кафедри та ПНДЛ-4 працює над вирішенням наукових завдань, пов'язаних з дослідженням процесів деградацій в чорноземах степової та лісостепової зон України в умовах сучасних кліматичних змін та різної інтенсивності і технологій сільськогосподарського використання.

Протягом всього періоду існування кафедри та лабораторії окрім держбюджетних тем виконувалась низка госпдоговірних прикладних тем за проблематикою досліджень наукового підрозділу. Нині цей напрям робіт колектив указаних підрозділів намагається розвивати з врахуванням реалій сьогодення.

Починаючи з 90-х років минулого сторіччя співробітники кафедри і ПНДЛ-4 приймали участь у виконанні міжнародних проектів: IPTRID (Зрошення і дренаж, 1995–1998), Taxis (Озера Нижнього Дунаю, 2000–2002; Планування менеджменту басейну Нижнього Дністра, 2006–2007), проектів ЄС «Азотний цикл та його вплив на баланс парникових газів у Європі» (NitroEurope IP, 2006–2011)

та Enviro GRIDS (2009–2012), INMS (2019- понині) та багатьох ін. Зокрема, у рамках проекту TACIS «Придунайські озера. Україна» у 2001 р. проведено вивчення і картографування ґрунтово-рослинного покриву басейну Придунайських озер (Я.М. Біланчин, П.І. Жанталай, М.Й. Тортик, М.В. Адобовська, О.Б. Муркалов, Л.М. Гошуренко та ін.). За результатами досліджень уточнено номенклатуру ґрунтів території досліджень з оцінкою ступеня їхньої деградації. Протягом 2006–2007 рр. в рамках проекту «Технічна допомога у плануванні менеджменту Нижнього Дністра» проведено ґрунтово-геохімічні дослідження узбережжя і заплави Нижнього Дністра – від Кучурганського водосховища до узбережжя Чорного моря (Я.М. Біланчин, П.І. Жанталай, М.Й. Тортик, О.І. Цуркан, М.В. Адобовська, О.Б. Муркалов, В.З. Піщик, А.О. Буяновський, Л.М. Гошуренко, М.С. Яременко та ін.). Основною метою було вивчення генетико-геохімічних особливостей, речовинно-хімічного складу і властивостей ґрунтів узбереж і прилеглих вододілів басейну і дельти Нижнього Дністра (Біланчин, 2017; Красеха, 2012; Позняк & Тригуб, 2009). Міжнародна співпраця продовжується і нині в рамках уже згаданого проекту ЄС «Азотний цикл та його вплив на баланс парникових газів у Європі». З 2020 р. співробітники кафедри і ПНДЛ-4 долучаються до проекту «Екологічний моніторинг в басейні Чорного моря з використанням продуктів програми Копернікус (PONTOS)» в частині оцінки сільськогосподарського водного балансу.

Майбутній розвиток кафедри вимагає оновлення матеріально-технічної бази (сучасного лабораторно-аналітичного обладнання, спорядження для виконання польових експедиційних робіт, сучасної комп'ютерної техніки для обробки отриманих результатів досліджень) та вирішення проблеми «старіння» наукових кадрів (підготовка нових науковців для виконання всього комплексу наукових робіт і досліджень – польових, лабораторно-аналітичних, камеральних).

Аналізуючи 55-ти річну історію становлення і розвитку кафедри варто відмітити, що головним рушієм поступового розвитку та здобуття ділової репутації були і є її працівники. Формування працездатного колективу базувалось на сумлінній праці, відповідальності, порядності, високій вимогливості та самоорганізації.

Після Перемоги подальші перспективи діяльності колективу і ПНДЛ-4 вбачаємо у продовженні досліджень з впливу зрошення на чорноземі півдня України, розвитку деградаційних процесів в ґрунтах за різних видів й інтенсивності сільськогосподарського освоєння, картографуванні, моніторинзі, оцінці ґрунтів і земель та обґрунтуванні заходів з раціоналізації їх використання, сталою та еколого-безпечною землекористування і охорони, рекультивуації та відновлення родючості порушених унаслідок військових дій ґрунтів і земель тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Біланчин Я.М. Кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського університету – 50! *Вісник ОНУ. Географ. та геол. науки.* 2017. Т. 22. Вип. 1. С. 75–85.

Буяновський А.О., Красеха Є.Н., Цуркан О.І. Проблемній науково-дослідній лабораторії географії ґрунтів та охорони ґрунтового покриву чорноземної зони Одеського університету (ПНДЛ-4 ОНУ) – 50! Історія становлення і розвитку, сучасний стан і перспективи. Ґрунтознавчо-географічна наука і практика –

актуальні проблеми сьогодення. Збір. матер. міжнародн. наук-практ. конф. (Одеса, 08–09 жовтня 2021 р.). Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. 2021. С. 8–17.

Ґрунтознавчо-географічна наука і практика – традиції та сьогодення: мат-ли Всеукраїнської наук. конф., присвяченої 100-річчю від народження д.с.-г.н., проф. І.М. Гоголева (м. Одеса, 12–13 вересня 2019 року) / відп. ред. проф. С. Красеха і доц. Я. Біланчин. Одеса, 2019. 253 с.

Зрошувані землі Дунай-Дністровської зрошувальної системи: еволюція, екологія, моніторинг, охорона, родючість / за ред. С.А. Балюка. Харків: ПФ «Антиква», 2001. 260 с.

Корсунов В.М., Красеха Е.Н. Пространственная организация почвенного покрова Новосибирск: Наука, 1990. 200 с.

Корсунов В.М., Красеха Е.Н. Педосфера Земли. Улан-Удэ: Изд-во Бурятского науч. центра СО РАН, 2010. 471 с.

Корсунов В.М., Красеха Е.Н., Ральдин Б.Б. Методология почвенных эколого-географических исследований и картография почв. Улан-Удэ: Изд-во Бурятского научного центра СО РАН, 2002. 200 с.

Красеха Е.Н., Корсунов В.М., Ведрова Е.Ф. Почвенный покров таежных ландшафтов Сибири. Новосибирск: Наука, 1988. 188 с.

Красеха Е.Н. Ґрунтово-географічні дослідження в Одеському університеті (до 45-річчя кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів). *Вісник ОНУ. Географ. та геол. науки*. 2012. Т. 17. Вип. 2 (15). С. 13–30.

Леонідова І.В., Біланчин Я.М. Географо-генетичні особливості ґрунтоутворення на острові Зміїний: монографія. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2017. 198 с.

Методика почвенного мониторинга орошаемых земель степной зоны. Влияние орошения минерализованными водами на плодородие черноземов / Гоголев И.Н., Біланчин Я.М., Баер Р.А., Гоголев М.И и др.: Москва: Почв. Ин-т им. В.В. Докучаева, 1989. 140 с.

Методические рекомендации по контролю состояния орошаемых черноземов / И.Н. Гоголев, Р.А. Баер, М.И. Гоголев, Я.М. Біланчин, Е.Н. Красеха и др.; под ред. И.Н. Гоголева. М., 1989. 47 с.

Науки про Землю в Одеському (Новоросійському) університеті / Є.А. Черкез, Я.М. Біланчин, Є.Н. Красеха та ін. Одеса: Астропринт, 2010. 104 с.

Орошение на Одессине. Почвенно – экологические и агротехнические аспекты / Гоголев И.Н., Баер Р.А., Кулибабин А.Г. та ін. Одесса, Ред.– изд. отдел, 1992. 436 с.

Острів Зміїний. Абіотичні характеристики: монографія / за ред. В.І. Медінця. Одеса: Астропринт, 2008. 172 с.

Позняк С.П., Красеха Е.Н., Кіт М.Г. Картографування ґрунтового покриву. Львів: ВЦ ЛНУ, 2003. 500 с.

Проблемна науково-дослідна лабораторія географії ґрунтів та охорони ґрунтового покриву Чорноземної зони (ПНДЛ-4) / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Одеса, 2013. С. 181–182.

Професор Іван Гоголев / упоряд. С. Позняк, В. Тригуб; за ред. С. Позняка. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 586 с.

Тригуб В.І., Позняк С.П. Фтор у чорноземах південного-заходу України: монографія. Львів: ЛНУ, 2008. 148 с.

Тригуб В., Біланчин Я., Попельницька Н. Ґрунтознавство в Одеському університеті: від зародження до сьогодення. *Вісник ЛНУ. Географ. та геол. науки*. 2017. Вип.51. С. 358–369.

Чорноземи масивів зрошення Одещини: монографія / Я.М. Біланчин, О.І. Цуркан, М.Й. Торчик та ін.; За наук. ред. Є.Н. Красехи, Я.М. Біланчина. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2016. 194 с.

Цуркан О.І., Буяновський А.О., Красеха Е.Н., Попельницька Н.О. Проблемний науково-дослідний лабораторії географії ґрунтів та охорони ґрунтового покриву чорноземної зони Одеського університету (ПНДЛ-4 ОНУ) – 50! *Вісник ОНУ. Географ. та геол. науки*. 2021. Т. 26, вип. 1 (38). С. 250–260.

REFERENCES

Bilanchyn Ya.M. (2017). Kafedri gruntoznavstva i heohrafiy gruntiv Odeskoho universytetu – 50! (Department of soil science and soil geography of odessa national university celebrates 50th anniversary!) *Odesa national university herald. Series geography & geology*. Т. 22. Vyp. 1. S. 75–85. [in Ukrainian].

Buyanovskij A.O., Krasiekha Ye.N., Tsurkan, O.I. Problemnij naukovо-doslidnij laboratoriyi geografiyi gruntiv ta ohoroni gruntovogo pokrivu chornozemnoyi zoni Odeskogo universitetu (PNDL-4 ONU) – 50! Istoriya stanovlennya i rozvitku, suchasnij stan i perspektivi. Gruntoznavcho-geografichna nauka i praktika – aktualni problemi sгодennya. Zbir. mater. mizhнародn. nauk-prakt. конф. (Одеса, 08–09 zhovtnya 2021 r.). Одеса: Odeskij nacionalnij universitet imeni I.I. Mechnikova. 2021. S. 8–17. [in Ukrainian].

Gruntoznavcho-heohrafichna nauka i praktyka – tradytsii ta sohodennia: mat-ly Vseukrainskoi nauk. konf., prysviachenoi 100-richchiu vid narodzhennia d.s.-h. n., prof. I. M. Hoholieva (m. Odesa, 12–13 veresnia 2019 roku). (2019). Odesa. [in Ukrainian].

Zroshuvani zemli Dunai-Dnistrovskoi zroshuvainoi systemy: evoliutsiia, ekolohiia, monitorynh, okhrona, rodiuchist (2001) red. S. A. Baliuka. Kharkiv: PF «Antikva», 2001. [in Ukrainian].

Korsunov V. M., Krasekha E. N. (1990) *Prostranstvennaia orhanyzatsiia pochvennoho pokrova* Novosybyrsk: Nauka. 1990. [in Russian].

Korsunov V. M., Krasekha E. N. (2010) *Pedosfera Zemli*. Ulan-Udje: Izd-vo Buryatskogo nauch. centra SO RAN, 2010. [in Russian].

Korsunov V. M., Krasekha E. N., Ral'din B. B. (2002) *Metodologiya pochvennykh ekologo-geograficheskikh issledovaniy i kartografiya pochv*. Ulan-Ude: Izd-vo Buryatskogo nauchnogo centra SO RAN, 2002. [in Russian].

Krasekha E. N., Korsunov V. M., Vedrova E. F. (1988) *Pochvennyy pokrov taezhnykh landshaftov Sibiri*. Novosibirsk: Nauka, 1988. [in Russian].

Krasiekha Ye. N. (2012). Gruntovo-heohrafichni doslidzhennia v Odeskomu universyteti (do 45-richchia kafedry gruntoznavstva i heohrafi gruntiv). (Soil-geographical researches at the Odessa university (to the 45 anniversary of the department of soil science and geography of soils) *Odesa national university herald. Series geography & geology*. T. 17. Vyp. 2 (15). S. 13–30. [in Ukrainian].

Leonidova I. V., Bilanchyn Ya. (2017) M. *Heohrafo-henetychni osoblyvosti gruntotvorennia na ostrovi Zmiinyi: monohrafiia*. Odesa: ONU imeni I. I. Mechnykova, 2017. [in Ukrainian].

Metodika pochvennoho monitoringa oroshaemykh zemel' stepnoj zony. Vliyanie orosheniya mineralizovannymi vodami na plodorodie chernozemov (1989) Gogolev I. N., Bilanchin YA. M., Baer R. A., Gogolev M. I i dr.: Moskva: Pochv. In-t im. V. V. Dokuchaeva, 1989. [in Russian].

Metodicheskie rekomendatsii po kontrolyu sostoyaniya oroshaemykh chernozemov (1989) I. N. Gogolev, R. A. Baer, M. I. Gogolev, YA. M. Bilanchin, E. N. Krasekha i dr.; pod red. I. N. Gogoleva. Moskva, 1989. [in Russian].

Nauky pro Zemliu v Odeskomu (Novorosiiskomu) universyteti (2010) Ie. A. Cherkez, Ya. M. Bilanchyn, Ye. N. Krasiekha ta in. (2010). Odesa. [in Ukrainian].

Oroshenie na Odeshchine. Pochvenno – ekologicheskie i agrotekhnicheskie aspekty (1992) / Gogolev I. N., Baer R. A., Kulibabin A. G. ta in. Odesa, Red. – izd. ot del, 1992. [in Russian].

Ostriv Zmiinyi. Abiolychni kharakterystyky: monohrafiia (2008) / red. V. I. Medintsia Odesa: Astroprint, 2008. [in Ukrainian].

Pozniak S. P., Krasiekha Ye. N., Kit M. H. (2003) *Kartohrafuvannia gruntovoho pokryvu*. Lviv: VTs LNU, 2003. [in Ukrainian].

Problemna naukovo-doslidna laboratorii heohrafi gruntiv ta okhrony gruntovoho pokryvu Chornozemnoi zony (PNDL-4). (2013). Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. Odesa. [in Ukrainian].

Profesor Ivan Hoholiev. (2009) / uporiad. S. Pozniak, V. Tryhub; za red. S. Pozniaka. (2009). Lviv. [in Ukrainian].

Tryhub V. I., Pozniak S. P. (2008) *Ftor u chornozemakh pivdennoho-zakhodu Ukrainy: monohrafiia*. Lviv: LNU, 2008. [in Ukrainian].

Tryhub V., Bilanchyn, Ya., Popelnitskaya N. (2017) Hruntoznavstvo v odeskomu universyteti: vid zarozhennia do sohodenniasohodennia (Soil science at the Odessa university: from the beginning to the present day). *Lviv national university. Series geography*. Vyp. 51. S. 358–369. [in Ukrainian].

Bilanchyn, Ya. M., Tsurkan, O. I., Tertyk, M. Y. (2016) *Chornozemy masyviv zroshennya Odeschyny: monohrafiya*. Odesa: Odesa I. I. Mechnikov National University. 2016. [in Ukrainian].

Tsurkan, O. I., Buyanovskij A. O., Krasiekha Ye. N., Popelnitskaya N. O. Problemnij naukovo-doslidnij laboratoriyi geografiyi gruntiv ta ohoronni gruntovoho pokryvu chornozemnoyi zoni Odeskogo universitetu (PNDL-4 ONU) – 50! Visnik Odeskogo nacionalnogo universitetu. Seriya: Geografichni ta geologichni nauki. 2021. T. 26, vip. 1 (38). S. 250–260. [in Ukrainian].

Надійшла 30.11.2022

A. O. Buianovskiy,

Ye. N. Krasekha,

V. I. Trigub,

Odesa I. I. Mechnikov National University

Department of Geography of Ukraine, Soil science and Land Cadastre

Dvorianskaya St., 2, Odesa, 65082, Ukraine

grunt.ggf@onu.edu.ua

**DEPARTMENTS OF GEOGRAPHY OF UKRAINE, SOIL SCIENCE AND
LAND CADASTRE OF ODESSA UNIVERSITY – 55TH ANNIVERSARY!**

In the structure of Odesa I. I. Mechnikov National University University in 1967, the Department of Soil Science and Geography of Soils was established (since 2017 – the Department of Geography of Ukraine, Soil Science and Land Cadastre), the main tasks of which is the study of modern soil-forming processes in chernozems of the steppe zone, mainly under conditions of irrigation and drainage, and soil mapping and lands in order to rationalize their use. In connection with the 55th anniversary of the operation of the Department at the University, the proposed publication highlights the history of the establishment and development of the Department, the main directions and achievements of educational and research activities.

Keywords: Department of Geography of Ukraine, Soil Science and Land Cadastre of the Odesa I. I. Mechnikov National University University, 55th anniversary, history of formation, educational and research activities.